

DAVLATNING IQTISODIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING ILMIY-NAZARIY QARASHLAR**MAMATOV MAMAJON AXMATJONOVICH***TDIU "Iqtisodiy nazariya" kafedrasi dotsenti*

Mamlakatimizda 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi milliy xo'jalikda iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash, uning mexanizmi va instrumentlarini ishlab chiqish va takomillashtirishni nazarda tutadi. Bu xaqda O'zbekiston Respubikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoev ham alohida to'xtalib, quyidagi fikrlarni bildirib o'tganlar: "Qachonki, hududlardagi vaziyat ijobiy tomonga o'zgarsa, budjet ijrosi to'liq ta'minlansa, jinoyatchilik kamaysa, yangi ish o'rinlari yaratilsa, eng muhimi, xalqimizning turmush darajasi yaxshilansa, mahalliy Kengashlar faoliyatiga ijobiy baho bersa bo'ladi" [1]. O'zbekiston Respublikasida milliy iqtisodiyotda raqamlashtirish, ijtimoiylashtirish, resursli va infratuzilmali rivojlanishda tengsizlik muammolarini keskinlashuvi mamlakatning iqtisodiy xavfsizligiga tahdid solmoqda. Bu milliy iqtisodiyot oldida turgan ichki va tashqi taxditlar bilan bog'liq bo'lib hisoblanadi. Mamlakat o'z iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash uchun masuliyati va javobgarligini hisobga olgan holda, yuqori moslashuvchan mobillik va iqtisodiy sohada manfaatlarni himoya qilishning samarali mexanizmini shakllantirish dolzarb axamiyat kasb etadi.

Xorijiy va mahalliy amaliyotda iqtisodiy xavfsizlik holatini baholash uchun iqtisodiy xavfsizlikning integral koeffitsientlari, shuningdek, alohida ko'rsatkichlarning chegaraviy qiymatlari ko'rsatkichlari qo'llaniladi. Davlat va jamiyatning iqtisodiy xavfsizligini baholash uchun mamlakat rivojlanishining miqdoriy va sifat ko'rsatkichlarining chegaraviy qiymatlari muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularga rioya qilmaslik iqtisodiyotda salbiy, buzg'unchi tendensiyalarning shakllanishiga olib keladi. Shuni ta'kidlash kerakki, iqtisodiy xavfsizlikning yuqori darajasiga barcha ko'rsatkichlar to'plami uning chegara qiymatlarining maqbul chegaralarida bo'lishi sharti bilan erishiladi.

Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda eksport tarkibiga alohida e'tibor qaratib, tayyor mahsulotlarni ko'paytirish va foydali qazilmalar eksportini kamaytirish kerak. Shuningdek, Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda to'lov balansi va mamlakat holatini tavsiflovchi ko'rsatkichlarga alohida e'tibor beriladi, ulardan 4 tasi asosiy ko'rsatkichlarga kiradi: tashqi qarz, davlat qarzigacha xizmat ko'rsatish xarajatlarining ulushi, oltin-valyuta zaxiralari hajmi va tashqi qarz bo'yicha to'lovlarning yillik eksport hajmiga nisbati orqali baholanadi.

Davlatning iqtisodiy xavfsizligi deganda har qanday tashqi va ichki beqarorlashtiruvchi omillar va xavflarni tahlil qilish va ularga tezkor javob berish,

mamlakatning iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish qobiliyatiga ega bo'lgan milliy iqtisodiyotning barqaror dinamik muvozanat pozitsiyasi tushunilishi kerak. Jahon miqyosida, shuningdek, mamlakatlar iqtisodiy barqaror rivojlanishi aholi ehtiyojlarini qondirishni kafolatlaydi.

Shunday qilib, davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash mexanizmini shakllantirish iqtisodiy xavfsizlikni bir qator mezonlar bo'yicha har tomonlama baholamasdan turib ta'minlab bo'lmaydi. Davlatning iqtisodiy xavfsizligini barcha muhim belgilovchi xususiyatlarini hisobga olgan holda iqtisodiy xavfsizlikni ta'minlash mexanizmini shakllantirish, davlatning xavfsiz rivojlanishiga erishish maqsadlarini aniqlashga yordam beradi va rivojlanishning keyingi, sifat jihatidan yangi bosqichiga olib keladi. Xavfsizlikni milliy manfaatlar prizmasidan o'tgan holda uning iqtisodiy salohiyatidan to'liq va oqilona foydalanish bilan tavsiflangan davlatni iqtisodiy rivojlanishining ma'lum bir holati sifatida belgilash mumkin.

Davlatning iqtisodiy xavfsizligiga ichki va tashqi omillar ta'sir qiladi. Bularni hisobga olgan holda, J.Sh.Tuxtabaev iqtisodiy xavfsizlik nafaqat davlatning iqtisodiy xavfsizligiga ta'sir qiluvchi tashqi salbiy omillarni bartaraf etishga, balki ichki omillarni yumshatishga ham yo'naltirilishi kerakligini ta'kidlaydi[2]. Global iqtisodiy inqirozning dunyoning aksariyat mamlakatlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga salbiy ta'siri oqibatlarini iqtisodiy xavfsizlikni tartibga soluvchi rolini oshirishni taqozo etadi. Jahon iqtisodiyotidagi inqiroz hodisalar milliy iqtisodiy tizimda sezilarli institutsional deformatsiyalarga olib keldi, bu esa asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va aholi turmush darajasining pasayishiga ta'sir qildi.

Davlatning iqtisodiy xavfsizligi milliy iqtisodiyot darajasida makroiqtisodiy kategoriya va muayyan mamlakat milliy iqtisodiyotini tavsiflaydi, bozor tizimida xatar borligidan va bundan hatto milliy iqtisodiyot ham holi bo'lmasligini, undan saqlanish zarurligini bildiradi. Iqtisodiy xavfsizlikning bosh mezoni – bu mamlakat ehtiyojlarining uzluksiz ta'minlanishi hisoblanadi, bu, birinchidan, imkoni boricha o'zini-o'zi mahsulot va xizmatlar bilan ta'minlashni, ikkinchidan, mamlakatda ishlab chiqarish mumkin bo'lmagan tovar hamda xizmatlarni chetdan qulay narxlarda va uzluksiz imrort qilishni bildiradi. Iqtisodiyot ochiqligi normal holat va ob'ektiv zaruriyatdir. Biroq, mamlakatning ishlab chiqaruvchi, moliyaviy, bank tizimi va pul aylanishi kabi strategik sohalarni himoyalanganlik darajasini hisobga olgan holda ish ko'rish lozim. Ochiq iqtisodiyotga o'tish o'ta darajadagi proteksionizmdan voz kechishni taqozo etadi. Ammo davlatni jahon xo'jaligiga kirib borishi nuqtai nazaridan istiqbolli bo'lgan tarmoqlar va ishlab chiqarishni himoya qilish, ya'ni selektiv proteksionizm zarurdir. Bu davrda iqtisodiy xavfsizlik nuqtai nazaridan vatanimizda ishlab chiqarilgan tovarlarni sotish bozorlarini, import xomashyo va sanoat mahsulotlari manbalarini diversifikatsiyalash, ko'plab mamlakatlar bilan

yomonlashgan munosabatlar o‘rniga boshqa mamlakatlar bilan bo‘ladigan iliq munosabatlar rivojlantiriladi.

Davlatni iqtisodiy xavfsizligining mohiyati va mazmunini aniqlashga turli nuqtai nazar va yondashuvlarni tahlil qilish bizga "davlatning iqtisodiy xavfsizligi" tushunchasiga mualliflik yondashuvini ishlab chiqishga imkon berdi. Davlatning iqtisodiy xavfsizligi bu - yashil iqtisodiyot vositasida davlatni ichki va tashqi xavf va tahdidlardan himoyalanganligi, ijtimoiy – iqtisodiy, mulkiy, innovasion, oziq-ovqat, moliyaviy, kadrlar, ekologik, resurs boshqa turdagi xavfsizligini ta‘minlanish holati bilan bog‘liq uning iqtisodiy salohiyatining izchil rivojlanishini belgilaydigan va jamiyatning barcha a‘zolarining turmush farovonligini barqaror o‘shishini ta‘minlaydigan iqtisodiy munosabatlar deb ta‘kidlab o‘tish mumkin. Uning ob‘ekti ma‘lum tarixiy, geografik, etnik, ma‘naviy, siyosiy va iqtisodiy chegaralarga ega bo‘lgan davlat va uning mintaqalarining ijtimoiy-iqtisodiy tizimi bo‘lishi mumkin. Davlatning iqtisodiy xavfsizligi uning milliy manfaatlarining ichki va tashqi taxditlardan ishonchli tarzda himoyalangan holati hisoblanadi.

Xulosa qilib shuni ta‘kidlash mumkinki, tizimli o‘zini-o‘zi tashkil etish nazariyasining asosiy qoidalarni qo‘llash asosida yashil iqtisodiyotni rivojlantirish davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta‘minlash vositasi sifatida bizga, uning barqaror faoliyat yuritishini qo‘llab-quvvatlash qobiliyatini ifoda etuvchi, strategik maqsadlar va ustuvor yo‘nalishlarga muvofiq rivojlantirish, aholining normal turmush shart-sharoitlarini ta‘minlash, resurs salohiyatidan samarali foydalanish, iqtisodiy sohada milliy manfaatlarni himoya qilishda ifoda etuvchi davlatni iqtisodiy xavfsizligi uning hayotiy muhim iqtisodiy manfaatlarini himoya qilishga hissa qo‘shadigan instrumentlar to‘plami va tizimning eng muhim sifat tavsifi sifatida baho berishga imkon beradi,

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Mirziyoev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. T.// Xalq so‘zi, 2017 yil 23 dekabr.
2. To‘xtaboev J.Sh. Davlatning iqtisodiy xavfsizligi. O‘quv qo‘llanma,- T.: “Innovatsion rivojlanish nashriyoti –matbaa uyi”, 2021 . 146 b.